

Laudatio

Lubomír Nátr: „Příroda, nebo člověk? Služby ekosystémů“ Nakladatelství Karolinum, 2011

František Vyskočil

V knize jsou přístupnou formou vysvětleny typy a hlavní funkce ekosystémů, což jsou soustavy živých a neživých složek životního prostředí, navzájem spojených výměnou látek, tokem energie a předáváním informací. Měli by jí povinně studovat tisíce lidí ze všech oblastí veřejného života, především centrální i lokální politici, vodohospodáři, členové různých agrárních komor, komisí a pracovníci magistrátů. Ale i aktivisté, kteří sice za přírodu rádi bojují, ale neradi čtou a přemýšlejí a tak zpomalují nebo likvidují projekty, nutné pro přežití člověka ve jménu lokálního přežití některých často běžných biotopů a ekosystémů. Všichni tito lidé by se měli poučit o využití slunečního záření při fotosyntetické produkci biomasy v rostlinách, cyklu vody a rizika jejího nedostatku nejen pro sanitární a průmyslové potřeby, ale zejména pro zajištění dalšího nezbytného zvýšení produkce potravin, o příčinách a důsledcích zvyšování koncentrace skleníkových plynů se zákonitými dopady na klima i přírodu. To vše je v knize popsáno a podáno téměř decentní formou, bez halasu a příliš vztyčených ukazováčků.

Čím je ale neobvyklá? Představte si, že ukradnou obraz Františka Kupky Tvar modré. Majitel zapláče a na mikrofon se vyjádří, že cena obrazu je nedozírná, neboli vlastně neznámá. Nedá se totiž znovu namalovat, neboť Kupka už nežije a kopie se nepočítají. Ale jakmile jde dílo do dražby, najednou poměrně přesně jeho cenu známe. Určí ji zájemci a tak se v dubnu v Praze vydražil tento obraz za rekordní cenu 55 milionů korun. A jak je to s různými zákoutími naší planety, s ekosystémy, kde žijí v dynamické rovnováze rostliny a živočichové? Můžeme jejich hodnotu, která je podobně jako u uměleckých děl nedozírná a vlastně neocenitelná, přece jen nějak vyjádřit?

Kupodivu kniha prof. Nátra z Katedry experimentální biologie rostlin Přírodovědecké fakulty UK v Praze se o to v souladu s celosvětovými trendy pokouší. Finanční ohodnocení toho, jak nám slouží různé ekosystémy může být jedním z účinných způsobů přesvědčování veřejnosti a postupně i politiků. A jak je to tedy s cenou za služby nějakého ekosystému? Lubomír Nátr cituje Gretchen Dailyovou která uvádí příklad nákladů za obyvatelnosti Měsíce. Lze vyčíslit, kolik by stál nákup a doprava všeho, co by lidé na Měsíci museli mít bezprostředně pro svou potřebu. Co si sebou vezmou a kolik to bude stát? Určitě nezbytné zdroje potravy. Asi by nešlo hned o kravičky a prasátka, i když to není vyloučeno, ale možná o mikroorganismy, řasy, houby a nějaké macaté hmyzí druhy jako zdroj živočišných bílkovin. A co vzít na Měsíc dál? Možná dřevo jako stavební materiál, další průmyslové suroviny a technologie na zpracování, komunikační prostředky atd. atd. Je toho hodně a všechno se to dá v podstatě finančně vyčíslit. Podobně jako Projekt Biosféra II. Pod velkou kupolí v arizonské poušti existuje na nevelké ploše už 21 let miniaturní soustava pěti ekosystémů. Stál 30 milionů dolarů a první poučení bylo, že v technologicky poměrně dobře zvládnutém umělém prostředí se tam žádné lidské společenství dlouho neudrželo, aniž by se několik skupinek badatelů nesepralo jako znepřátelené tlupy kočkodanů. Přemnožili se taky mravenci a švábi, a celý nákladný projekt od r. 1994 slouží pro sledování dopadů změn podnebí na jednotlivé složky mini biosféry.

Nicméně je to dobře vyčíslitelný příklad služby pěti ekosystémů pro pár lidí. Ale jak vyčíslit služby ekosystémů, které jaksí bezplatně využíváme po celé planetě? Například les dokáže zadržovat vodu v krajině. Pokud ho vykácíme, budeme tuto jeho schopnost muset nahradit například stavbou přehrady. Ta už se finančně vyčíslit dá. Nevelký jez s elektrárnou v centru Hradce Králové Hučák by dnes stál asi 150 mil. Kč. Největší vodní přehrada je v Itaipu na hraniční řece Paraná mezi Brazílií a Paraguají s hydroelektrárnou s zhruba šestkrát větším výkonem než Temelín. Náklady na výstavbu obřího

vodního díla dosáhly 20 miliard amerických dolarů. Finanční vyjádření nepřeborných forem služeb lesů, mokřadů, mangrovů, deštných pralesů, mořských řas a dalších ekosystémů, na nichž bude existence lidstva i nadále záviset, může významným způsobem přispět k naprosté nezbytnosti jejich ochrany a neudržitelnosti stávajícího způsobu našeho života. Pardon, ne našeho, tento způsob života nám byl vnucen těmi „horními desetitisíci“, kteří na tomto duchovně prázdném způsobu života vydělávají. Takže poslouchejte: likvidací 1 ha zdravého smíšeného lesa na vilu, tenisové hřiště nebo betonové parkoviště přijdeme my všichni ročně o 37 mil. Kč, z toho 3,5 mil. Kč za produkci kyslíku (padesát haléřů za litr), 17 mil. Kč stojí klimatizační služba pomocí listů a kondensace vody a zbytek je za superčistou vodu produkovanou při transpiraci stromů. A nenarušený hektar říční krajiny, např. kolem Bečvy nebo Moravy, byl oceněn na téměř půl milionu ročně, což pro celou republiku činí 375 miliard ročně. A když připočteme škody za povodně, dostaneme se na hodnoty nejméně o polovinu vyšší. Na celé planetě se roční hodnota všech těchto služeb ekosystémů, toho, co nám poskytuje příroda zdarma, pohybuje v řádu trilionů dolarů, jak uvedl r. 1997 Robert Costanza z USA.

Ke konci knížky prof. Nátr píše: „Pozorný čtenář nemůže sledovat text této publikace, aniž by alespoň sám pro sebe... nedomýšlel možné či nezbytné důsledky pro vlastní konání a rozhodování“. Má pravdu. Myslím, že je třeba nejen upravit (a neříkám jen snížit) vlastní spotřebu a produkci odpadu, ale uchopit i pomyslný klacek a vyhnat od rozhodovacích stolů finanční zájmové skupiny, jež nám nabízejí takovou úroveň života, jakou lze přirovnat k fastfoodům: je to drahé, ošizené o vitaminy, přetučnělé, dráždivé, plné bezcenných pochutin a hluchých kalorií, rozuměj bezcenných životních cílů a náhražek za kvalitu. Nátrova kniha ukazuje, že možná bude lepší nastoupit nikoliv cestu udržitelného rozvoje, ale spíš prosperujícího poklesu. Chcete-li vědět, co se míní tím prosperujícím poklesem, budete si muset jeho jedinečnou knihu koupit. Není drahá, její cena se rovná jen asi 800 litrům čistého kyslíku, a určitě to jsou peníze účelně vynaložené ve prospěch zachování služeb našich ekosystémů.

RNDr. František Vyskočil, DrSc., dr. h. c.,

Profesor fyziologie a farmakologie, DrSc. Člen České učené společnosti a Physiological Society Cambridge, Přírodovědecká fakulta UK a Fyziologický ústav AV ČR.